

	Maastricht
●	● Centre for the
●	● Innovation of
	Classical Music

Networked Innovation in Classical Music: Collaborative Ecologies in Creative Cities

INITIEEL RAPPORT GRONINGEN EN NOORD NEDERLAND

Rosie Taekema & Karolien Dons (Hanzehogeschool Groningen)

Januari 2024

Introductie

De wereld van de klassieke muziek verandert snel. Ze wordt geconfronteerd met spannende uitdagingen en vraagstukken, zoals de ontwikkeling van innovatieve concertsettings of het stimuleren van nieuwe publieksbetrokkenheid. In dit rapport presenteren we de tussentijdse bevindingen van een onderzoek naar de huidige staat van het klassieke muziekveld in het noorden van Nederland door middel van literatuuronderzoek en een enquête onder organisaties en belanghebbenden die verbonden zijn met klassieke muziek in de regio.

Dit onderzoek maakt deel uit van een door de AHRC gefinancierd onderzoeksnetwerk onder leiding van het Performer and Audience Research Centre (SPARC) van de Universiteit van Sheffield en het Maastricht Centre for the Innovation of Classical Music (MCICM), gericht op het verzamelen van respons in vergelijkbare regio's in het Verenigd Koninkrijk en Oostenrijk. Met het onderzoek hoopt het netwerk een gesprek op gang te brengen over wat klassieke muziek op dit moment inhoudt en de potentiële rol ervan in verschillende lokale contexten.

We zijn de deelnemers aan de vragenlijst erkentelijk voor hun waardevolle inbreng.

1. Noord-Nederland en haar klassieke muziek

Sociale, politieke en geografische context

De regionale entiteit Noord-Nederland wordt gevormd door de drie noordelijkste provincies van Nederland: Groningen, Friesland en Drenthe. Vergeleken met andere Nederlandse bestuurlijke regio's is het groot in oppervlakte (12.000 km²) en klein in bevolking (1,7 miljoen inwoners). De regio bestaat uit 40 afzonderlijke gemeenten, waaronder de steden Groningen, Leeuwarden en Assen, waarvan Groningen de grootste is (200.000 inwoners). Demografisch gezien neemt de bevolking van de regio in de oudere leeftijdscategorieën toe en krimpt ze in de jongere leeftijdscategorieën. De bevolkingsgroei van de afgelopen jaren is over het algemeen het gevolg van buitenlandse migratie. Strategisch gezien profileert de regio zich met speerpunten als circulaire economie, (positieve) gezondheid, duurzame energie en digitalisering.¹

Buiten de steden vind je karakteristieke dorpen, maar ook zeehavens, een chemisch industriegebied en waterrijke landschappen, met de Waddenzee als iconisch landschap met UNESCO-werelderfgoed status. Het landschap in de regio wordt vaak geroemd om zijn weidsheid en ruimte, uniek binnen Nederland. In de afgelopen jaren heeft de regio te maken gehad met ecologische problemen, zoals aardbevingen veroorzaakt door gaswinning en problemen met waterbeheer als gevolg van landbouw en klimaatverandering (het grootste deel van het land in de provincies Groningen en Friesland ligt onder zeeniveau). Deze veranderingen hebben een grote invloed gehad op het welzijn van mensen en

¹ <https://www.snn.nl/programmas/ris3-strategie-voor-het-noorden>

gemeenschappen in het gebied (Noordhoff, 2022). Nationale politieke onrust rond het winnen van gas in de noordelijke regio, samen met de bestuurlijke druk vanwege de daar gelegen eerste aanmeldlocatie van asielzoekers in het land, hebben ervoor gezorgd dat de regio zich ondergewaardeerd en gekoloniseerd voelt.²

Kunst en cultuur met de focus op muziek in het Noorden

Noord-Nederland heeft een actief cultureel en artistiek landschap. Het gemeentelijke en provinciale kunst- en cultuurbeleid legt de nadruk op cultuurparticipatie (inclusief educatie op en buiten scholen) (LKCA, 2020). Dit is ook organisatorisch zichtbaar in bijvoorbeeld de provinciale service organisaties die als doel hebben om amateurs, professionals en instellingen met elkaar in contact te brengen om participatie en het creëren van kunst en cultuur te stimuleren. Een concreet voorbeeld is dat het programma van Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa in 2018 volledig in het teken stond van de 'mienskip': 'gemeenschap' in de Friese taal.

Noemenswaardig zijn de actieve amateurverenigingen op het gebied van muziek in de regio: bijvoorbeeld de vele fanfares en koren in kleine steden en dorpen. Het Groningse platteland herbergt ook een bijzondere collectie goed onderhouden orgels. Naast (inter)nationaal gerichte culturele programma's in zalen, lijkt er een groeiend gevoel van lokaliteit te zijn binnen de kunst en cultuur. Vooral festivals en lokale theaters lijken in hun programma's steeds meer oog te hebben voor lokale gemeenschappen en contexten.³

Naast de meer traditionele concertprogrammering lijken de klassieke muziekprogramma's in Noord-Nederland open te staan voor vernieuwing en experimenten. Concerten vinden plaats op plekken buiten de concertzaal (Oranjewoud Festival), in de natuur (Roeg Klassiek), of op plaatsen met een cultuurhistorische waarde (zoals de Groninger en Friese kerken). Cross-overs met andere genres en kunst disciplines ontstaan gemakkelijk, bijvoorbeeld met het Noordpool Orkest, welke 'allesbehalve klassiek' repertoire speelt, welke moderne jazz en popinstrumentensecties combineert met een klassiek orkest van overwegend klassiek geschoolde professionele musici. Het meer traditionele klassieke orkest van het noorden - het Noord Nederlands Orkest - staat er de laatste jaren ook om bekend de grenzen van de klassieke muziekprogrammering te verleggen: voorbeelden zijn een Beatles-concerttournee en hun uitvoering van Beethovens 9e Symfonie op het popfestival Lowlands in 2023.⁴

Bovendien initieert een groeiend aantal klassiek opgeleide musici nieuwe praktijken. Onderzoek van ons kenniscentrum heeft bijvoorbeeld geleid tot de ontwikkeling van verschillende muziekpraktijken in contexten van zorg en welzijn in heel Noord-Nederland,

² Zie artikelen in lokale krant Dagblad van het Noorden over 'wingewest Groningen':

<https://dvh.nl/search?q=wingewest>

³ Voorbeelden zijn de festivals als Oerol, Terug naar het begin, Into the Great Wide Open, Festival der Aa en Oranjewoud Festival.

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=bQFIXT3pLqE>

waarbij studenten en alumni van (voornamelijk) de afdeling klassieke muziek van het Prins Claus Conservatorium betrokken zijn. Recentelijk zijn er in de regio steeds meer zelfstandig georganiseerde stichtingen ontstaan die muziek aanbieden in sociale en zorgcontexten, zoals Embrace Nederland, Stichting Mimic en Muziek aan bed.

Er is één academische universiteit in het noorden, de Rijksuniversiteit Groningen, met een faculteit Letteren waar het mogelijk is om muziek te bestuderen als onderdeel van het bredere programma Kunst, Cultuur en Media. De Hanzehogeschool Groningen, met de kunstacademie Minerva en het Prins Claus Conservatorium, biedt hoger onderwijs gericht op artistieke vakbekwaamheid.⁵

Systematisch onderzoek naar (klassieke) muziek in Noord-Nederland

Eerdere studies naar de muziekcultuur in Noord-Nederland zijn schaars, en de studies die er zijn, komen voornamelijk van ons eigen Kenniscentrum Kunst & Samenleving van de Hanzehogeschool Groningen.

Gemotiveerd door de wens om 'licht te werpen op de variëteit van het luistergedrag van hedendaagse individuele luisteraars' (p. 8), karakteriseerde Evert Bisschop Boele (2010) in grote lijnen het 'muzieklandschap' van de provincie Groningen door in april 2010 301 live muziekconcerten te documenteren over een periode van twee weken in de steden Groningen en Appingedam (Bisschop Boele, 2010). Hij concludeerde dat de livemuziekscene in de provincie Groningen (met de stad Groningen als muzikaal centrum) levendig en genre-divers is en varieert van groot en professioneel tot klein en intiem (Bisschop Boele, 2013). Ongeveer een op de zes concerten werd gecategoriseerd als 'klassieke muziek', terwijl een op de drie in het cluster 'pop/rock' viel, en de rest in 'jazz', 'wereldmuziek' of 'overig'. Op basis van ruwe schattingen van de publiekscapaciteit van de podia concludeerde Bisschop Boele dat de infrastructuur van de steden ruimte biedt aan 71.000 potentiële toeschouwers, waarvan er 23.000 beschikbaar zijn voor klassieke muziek (Ibid.). In de cluster 'klassieke muziek' vond 55% van de concerten plaats in door de overheid gefinancierde zalen (Ibid.). Bijna twee derde van het totale aantal concerten was gratis, waarvan klassieke muziek het hoogste percentage gratis concerten had (Ibid.).

Zoals gezegd herbergt Noord-Nederland een opmerkelijk grote en actieve scene van fanfare-, blaas- en koperensembles ('hafabra'). Dergelijke bands en orkesten staan in Nederland geregistreerd als immaterieel cultureel erfgoed en geven daarmee uitdrukking aan een vorm van identiteit en continuïteit van bepaalde groepen en gemeenschappen. De musici in fanfare-, blaas- en kopergroepen maken gebruik van klassieke instrumenten, spelen (onder andere) repertoire dat (geworteld is in) klassieke muziek, en staan onder leiding van een (vaak klassiek geschoolde) dirigent. Om de veranderingen op dit gebied te begrijpen, brachten Linda Hendriks en Evert Bisschop Boele (2015) de activiteiten in de drie noordelijke

⁵ <https://www.hanze.nl/en>

provincies in kaart. Omdat de helft van het aantal muziekkorpsen in de hele regio in Friesland gevestigd is en hoog scoort op nationale concoursen, volgden zij dit op met een vragenlijst over de trends en de opvattingen van 20 Friese muziekkorpsen. Uit het onderzoek blijkt dat de grootste zorg van deze orkesten, die in de meeste gevallen onder leiding staan van een professioneel opgeleide dirigent, hun strijd is om (nieuwe) jonge leden te werven (Hendriks & Bisschop Boele, 2015). Verder benadrukt het onderzoek dat, hoewel bands en de sector als geheel te maken hebben met organisatorische en financiële onzekerheid, hun praktijken een waardevolle verbindende kracht zijn die bijdragen aan de bloei van lokale gemeenschappen (Ibid.).

Hoewel muziekeducatie, zowel binnenschools als naschools, niet centraal staat in deze studie, willen we ook wijzen op het recente werk van Imre Kruis en Evert Bisschop Boele over het in kaart brengen van naschools muziekonderwijs in Noord-Nederland (2022), en op de uitgebreide vervolgstudie over het in kaart brengen van de provincies - Drenthe, Groningen en Friesland - en de drie aangrenzende zuidelijke provincies Overijssel, Gelderland en Flevoland (2023). Uit hun studie blijkt dat de organisatievormen van naschoolse muziekeducatie aan het veranderen zijn. Opvallend is de opkomst van de particuliere school en een toename van zogenaamde 'collectieven' van zelfstandige muziekdocenten (Kruis & Bisschop Boele, 2023). Verder bleek uit de resultaten dat de lesinhoud over het algemeen traditioneel is in termen van muziekinstrumenten en dat het publiek niet zo divers is. De auteurs concludeerden dat er regionale verschillen zijn in toegankelijkheid en lestarieven (Ibid.). Minder dan de helft van de gemeenten ondersteunt naschoolse muziekeducatie financieel of infrastructureel. De resultaten met betrekking tot de arbeidspositie van muziekdocenten zijn zorgwekkend: salarissen zijn vaak niet in overeenstemming met de landelijke Fair Practice Code (Ibid.).⁶

Tot slot hebben we in eerder onderzoek naar participatieve muziek in niet-stedelijke contexten gewezen op de academische 'veronachtzaming' en economisch-politieke onbekendheid met creatieve praktijken in plattelandsgebieden, ondanks het potentieel ervan om regionale ontwikkeling te bevorderen (Taekema, 2023). De literatuurstudie onderzocht de rol van de externe kunstenaar en de potentiële (voornamelijk stedelijke) 'blik' en aannames die zij met zich mee kunnen brengen in rurale contexten (Ibid.). Op basis van deze verkennende literatuurstudie is onze onderzoeksgroep onlangs gestart met het onderzoeksprogramma 'Sound Soils', dat tot doel heeft de kansen voor musici op het platteland van Noord-Nederland te bevorderen.⁷

Lectoraat Music in Context en het Prins Claus Conservatorium

Het onderzoek dat ten grondslag ligt aan dit eerste rapport wordt uitgevoerd door het lectoraat Muziek in Context van de Hanzehogeschool Groningen. Samen met de lectoraten Art & Sustainability, Image in Context en Kunsteducatie maakt het lectoraat deel uit van het

⁶ <https://fairpracticecode.nl/>

⁷ <https://www.hanze.nl/nl/onderzoeken/centers/kenniscentrum-kunst-en-samenleving/projecten/sound-soils>

Kenniscentrum Kunst & Samenleving. Music in Context richt zich op innovatie en een beter inzicht in het muziekveld, met name buiten de traditionele concertzalen, en doet dit door praktijkgericht onderzoek naar (nieuwe) rollen en praktijken van musici in maatschappelijke contexten. De huidige onderzoeksprojecten concentreren zich op de onderwerpen muziek in zorginstellingen en rurale en regionale contexten.⁸

Music in Context is verbonden aan het Prins Claus Conservatorium van de Hanzehogeschool Groningen, een instituut voor hoger muziekonderwijs dat verschillende bachelor- en masteropleidingen op het gebied van muziek aanbiedt, waaronder een Bachelor of Music Education in Schools. Geïnspireerd door de visie van de European Association of Conservatoire (AEC) van 'musici als makers in de samenleving' (Gaunt et al., 2021), wil het conservatorium ondernemende muziekprofessionals opleiden die nieuwsgierig zijn naar de wereld en hun eigen omgeving. Het conservatorium ligt centraal in de stad Groningen, ontvangt ongeveer 300 studenten uit meer dan 30 verschillende landen en heeft ongeveer 130 docenten, onderzoekers en medewerkers in dienst.

⁸ Gezien de afhankelijkheid van deze studie van de persoonlijke en professionele netwerken van de betrokken onderzoekers, vinden we het relevant om onszelf en onze achtergronden te vermelden. Voor onze professionele profielen zie <https://www.hanze.nl/nl/onderzoeken/centers/kenniscentrum-kunst-en-samenleving/lectoraten/music-in-context>, en voor onze onderzoeksoutput zie <https://research.hanze.nl/>.

2. Literatuur onderzoek: een schets van de Noord-Nederlandse klassieke muziek-ecologie vanuit het perspectief van een semi-buitenstaander

Voordat we onze vragenlijst rondstuurden, stelden we een longlist op van organisaties, freelance musici en andere belanghebbenden op actief op het gebied van klassieke muziek in Noord-Nederland. Dit had niet alleen een praktisch doel om contactgegevens te verzamelen voor het verspreiden van de vragenlijst, maar het diende ook als een inventarisatie die ons hielp om eerste inzichten te schetsen over de huidige staat van het werkveld.

We maakten gebruik van de volgende literatuuronderzoeksstrategieën om informatie te vinden voor de longlist:

- Online informatie: we hebben Google gebruikt voor het zoeken naar organisaties en belanghebbenden aan de hand van verschillende zoektermen, waaronder variaties van de Nederlandse term voor 'klassieke muziek' in combinatie met een geografische aanduiding zoals 'Groningen' of 'Friesland';
- Onze persoonlijke en privé-netwerken, inclusief het actief zoeken en rondvragen binnen onze eigen contacten, maar ook het registreren wanneer klassieke muziek op onze sociale media verscheen.

Tijdens het opstellen van een lijst van potentiële deelnemers aan de enquête in een spreadsheet, documenteerden we ook hun basisachtergrondinformatie, zoals locatie (stad/gemeente en provincie), webadres, contactpersoon (indien van toepassing), e-mailadres en type organisatie (collectief/orkest/ensemble, podium/festival, dienstverlening en ondersteuning, school/onderwijs, beleid/financiering). Oorspronkelijk wilden we ook informatie over medewerkers, financieringsbron(nen) en meer details over hun activiteiten opnemen, maar dit bleek niet haalbaar.

Dit leidde tot een longlist van ongeveer 100 organisaties en lokale belanghebbenden die betrokken zijn bij klassieke muziek in Noord-Nederland. Deze bestonden voornamelijk uit festivals (10), orkesten en ensembles (35), en podia en lokale programmeurs (35) die klassieke muziek geheel of gedeeltelijk programmeren of produceren. Alle categorieën waren redelijk gelijk verdeeld over de drie provincies. De overige categorieën waren productiehuisen en gemeentelijke en provinciale diensten. Wat opvalt aan de categorie 'orkesten en ensembles' is dat de zoekopdracht naar 'klassieke muziek' enkele blazers- en kopercollectieven opleverde, maar zeker niet alle organisaties die in het onderzoek van Hendriks & Bisschop Boele (2015) werden genoemd. Hetzelfde geldt voor koren: 'slechts' vijf koren, allemaal gevestigd in Groningen en Drenthe, kwamen naar voren bij de zoekopdracht.⁹

⁹ Dit is een groot contrast met de ongeveer 70 noordelijke koren die zijn geregistreerd op het jazz- en popkorennetwerk van BALK. <https://www.balknet.nl/1001/stichting-balk>

Na een eerste scan blijkt dat slechts een handjevol organisaties structureel subsidie ontvangt, zoals het Noord Nederlands Orkest en de podia SPOT en De Lawei. Andere organisaties zijn vooral afhankelijk van kortlopende subsidies, zoals het hedendaagse klassieke muziekfestival Sounds of Music, het Oranjewoud Festival en het opkomende Kamerorkest van het Noorden. Ongeveer 75% van de organisaties lijkt voornamelijk uit niet-professionele musici te bestaan, werken op projectbasis of worden gerund door vrijwilligers.

Veel komt niet aan bod in deze longlist, waaronder de schijnbaar ondervertegenwoordigde blaas- en fanfareorkesten en, niet in de laatste plaats, de zelfstandige musici zelf. De lijst geeft geen inzicht in het perspectief van professionele musici die tegenwoordig voornamelijk portfolio carrières opbouwen. Bovendien moeten we er rekening mee houden dat sommige amateurgezelschappen mogelijk niet goed online vertegenwoordigd zijn bij gebrek aan (online) mankracht.

3. Reacties op de enquête: De toekomst van klassieke muziek in Noord-Nederland volgens insiders

De enquête

De bovenstaande hoofdstuktitel is de titel die we gaven aan onze online enquête, die we maakten en beheerden in Enalyzer.¹⁰ Daarin werden de volgende vragen gesteld:

1. *Organisatie- of artiestennaam*
2. *Bedrijfslocatie*
3. *Vertel ons over uw werk als organisatie of zelfstandig musicus*
4. *In hoeverre beschrijft de term 'klassieke muziek' wat u doet? (schaal van 0 tot 5)*
5. *Op welke manieren bevordert of beperkt het label 'klassieke muziek' communicatie over je werk?*
6. *Waar/bij wie vindt u in uw regio het meeste enthousiasme voor klassieke muziek?*
7. *Waar/bij wie vindt u de meeste weerstand tegen of desinteresse in klassieke muziek?*
8. *In welke opzichten denkt u dat klassieke muziek in de regio de afgelopen tien jaar is veranderd?*
9. *Zijn er andere organisaties/musici in de regio waar u graag mee wilt samenwerken of verbinding mee wilt maken? Wie zijn zij?*

¹⁰ De enquête is hier te vinden: <https://surveys.enalyzer.com?pid=2p5db6p2>

10. *Welke impact denkt u dat een dergelijke verbinding/samenwerking zou hebben op uw werk?*
11. *Hoe kan het Prins Claus Conservatorium Noord-Nederland versterken als plek voor klassieke muziek?*
12. *Welke impact zou dit volgens u kunnen hebben op klassieke muziek in de regio?*
13. *Welke acties kunnen er volgens u worden ondernomen om Noord-Nederland als plek voor klassieke muziek te versterken? Geef twee of drie voorbeelden.*
14. *Als financiering daar een van is, waar zou u dan specifiek meer investeringen willen zien?*

De vragenlijst was zowel in het Engels als in het Nederlands beschikbaar en de meeste deelnemers gebruikten de Nederlandse versie. De Nederlandse antwoorden zijn vertaald naar het Engels voor dit rapport.

De respondenten

Alle organisaties op de longlist werden per e-mail uitgenodigd om deel te nemen aan ons onderzoek. De online enquêtetool liet zien dat er veel interacties waren geweest met de enquêtelink, maar dat slechts ongeveer de helft daarvan de vragenlijst (geheel of gedeeltelijk) had ingevuld, wat er op wijst dat verschillende mensen de link in de e-mail hadden geopend, maar niet verder waren gegaan met het beantwoorden van de vragen. Uiteindelijk ontvingen we 21 reacties die konden bijdragen aan het beantwoorden van onze onderzoeksvragen: onze inclusiecriteria waren dat de respondent ten minste één van de vragen 4-14 moest hebben beantwoord.

We waren verheugd reacties te ontvangen van deelnemers die verschillende soorten organisaties en locaties in onze regio vertegenwoordigden. Hieronder bevond zich een mix van stedelijke en landelijke deelnemers. Ongeveer de helft van de deelnemers is gevestigd in de stad Groningen (de grootste en meest centrale stad van het noorden), een paar in Leeuwarden (hoofdstad van Friesland) en een paar in Assen (hoofdstad van Drenthe). De overige 8 respondenten zijn gevestigd in steden en dorpen verspreid over de drie provincies.

De deelnemers vertegenwoordigen ook een verscheidenheid aan soorten organisaties, groottes en mate van activiteit. Deze omvatten provinciale of gemeentelijke organisaties die zich toeleggen op het ondersteunen, het creëren van netwerken en het geven van advies voor culturele activiteiten in hun omgeving; lokale programmeurs (van muziek maar ook van andere culturele activiteiten) die verbonden zijn aan een specifieke locatie (bv. kerk of dorpshuis), plaats of genre; lokale festivals; orkesten, ensembles en koren; en tot slot zelfstandige musici. Bovendien varieerde hun mate van verbondenheid met klassieke muziek, van zich uitsluitend met dit genre bezighouden tot een bredere focus waarin

klassieke muziek slechts een kleine rol speelt. De meeste respondenten omschreven zichzelf ergens in het midden.

Dit komt het duidelijkst naar voren in hun antwoorden op vraag 4: *'In hoeverre beschrijft de term 'klassieke muziek' wat u doet?'* Om deze vraag te beantwoorden, kregen onze deelnemers een Likert-schaal van 1 ('helemaal niet') tot 5 ('helemaal'). De antwoorden varieerden tussen 2/5 en 5/5:

- 5/5 - 'geheel' was gekozen door 4 respondenten
- 4/5 - 'veel' was gekozen door 4
- 3/5 - 'deels' was gekozen door 8
- 2/5 - 'een beetje' was gekozen door 5

In dit rapport willen we een overzicht geven van de meest voorkomende en/of interessante antwoorden die we hebben verzameld van de deelnemers aan dit onderzoek. We bespreken onze respondenten anoniem.

Bevindingen & thematiek

3.1. De term 'klassieke muziek'

Aangetroffen in het antwoord op vraag 5 (*'Op welke manieren bevordert of beperkt het label 'klassieke muziek' communicatie over je werk?'*), en in reacties op enkele andere vragen, kwamen van onze deelnemers enkele interessante thematieken naar voren rond het gebruik van de term 'klassieke muziek'.

Als we enkele termen uit de antwoorden bekijken, zien we dat de meerderheid van de antwoorden focust op negatieve connotaties rond het label 'klassieke muziek'. Negatieve bijvoeglijke naamwoorden waren onder andere 'elitair', 'saai', 'ouderwets', 'niet leuk', 'stoffig' en zelfs 'beschimmeld'. Het is echter belangrijk om op te merken dat deze omschrijvingen zijn wat de deelnemers die in het veld werken denken dat buitenstaanders denken over klassieke muziek, en dat dit misschien niet (volledig) weergeeft wat het publiek werkelijk denkt. Bovendien werd een interessante opmerking gemaakt door een paar respondenten die opmerkten dat soortgelijke negatieve connotaties door het publiek lijken te worden toegepast op 'jazz'-muziek, dus dergelijke beelden zijn niet alleen beperkt tot het klassieke genre. Aan de andere kant werden enkele positieve associaties genoemd door een paar respondenten, vooral door degenen wiens werk meer gericht is op klassieke muziek. De woorden 'traditie', 'uitmuntendheid', 'hoog niveau' en 'uitdagend [om uit te voeren]' werden door deze deelnemers op een positieve manier gebruikt om te beschrijven wat klassieke muziek voor hen en hun publiek betekent.

Wat deze laatste beschrijving betreft, was het interessant om te lezen hoe een respondent die een amateurorkest voor studenten leidt, het nodig vond om de moeilijkheidsgraad van de muziek die ze uitvoeren te benadrukken als een bepalend kenmerk van hun identiteit als 'klassiek' orkest. Ze legden uit: "We zijn geen popkoor - ons orkest speelt moeilijke

symfonieën, ons symfoniekoor zingt uitdagende stukken en ons a capella [sic] koor zingt op een zeer hoog niveau met een moeilijke bezetting". Ze verklaarden dat het label 'klassiek' nuttig is voor hun organisatie als een manier om zich te onderscheiden van andere studentenmuziekgroepen in de omgeving, die meestal popmuziek ten gehore brengen.

Aan de andere kant, bij het bespreken van de sterktes en zwaktes van de term 'klassieke muziek' voor hun werk, legden andere deelnemers uit dat hoewel het label wel beschrijft wat ze doen, het niet altijd gunstig is om de term te gebruiken in hun publieke communicatie. Enkele deelnemers vermeldden dat hun organisaties specifiek het gebruik van dit label in hun promotiemateriaal vermijden om de negatieve connotaties ervan te vermijden en zo een breder publiek aan te trekken, en in plaats daarvan gewoon reclame maken voor de inhoud (d.w.z. stukken, componisten, soorten ensembles) van hun programma's zonder deze classificatie te gebruiken. Evenzo noemden festivals en muziek/culturele organisaties die klassieke muziek slechts als één onderdeel van hun bredere programmering hebben zowel versterkende als beperkende effecten van de term vanwege de verschillende interesses van hun uiteenlopende publieksgroepen.

Andere respondenten bespraken hoe de term 'klassieke muziek' de ideeën over wat hun muziek inhoudt beperkt. Enkele deelnemers vermeldden dat mensen de term associëren met een bepaald (ouder) tijdperk en stijl, waardoor hedendaagse of vernieuwende vormen van het genre vaak worden uitgesloten, en één persoon stelde dat de definitie van dit label nogal vaag is in waar het naar verwijst, en dus geen bruikbare informatie biedt als descriptor. Zij schreven:

De term suggereert maar definieert weinig. Gaat het om klassieke instrumenten, akoestische instrumenten, gaat het om oude (erfgoed)muziek of om nieuwe muziek? De term 'label' [sic] op zich beperkt creatie of speelmogelijkheden niet, maar geeft ook geen echte diepere of communicatieve betekenis.

Op een vergelijkbare manier legden een paar respondenten, die over zichzelf spraken als zelfstandige musici, uit dat hoewel ze klassiek geschoold zijn, ze zichzelf niet langer definiëren als 'klassieke musici' omdat ze het gevoel hebben dat het mensen beperkt in hun begrip van wat ze doen, wat vaak ook inhoudt dat ze overstappen naar andere genres en interdisciplinaire of innovatieve settings.

3.2. Doelgroepen

In antwoord op vragen 6 en 7 (*'Waar/bij wie vindt u in uw regio het meeste enthousiasme voor klassieke muziek?' en 'Waar/bij wie vindt u de meeste weerstand tegen of desinteresse in klassieke muziek?'*), werden door veel respondenten oudere generaties genoemd als de belangrijkste demografische doelgroep en 'jongeren' werden het vaakst genoemd als het minst geïnteresseerd/aanwezig. Maar een ouder publiek lijkt een thema te zijn dat zich niet beperkt tot klassieke muziek alleen: één respondent, wiens locatie een breed scala aan kunst en culturele voorstellingen en activiteiten programmeert, verklaarde dat een ouder

publiek in feite de belangrijkste demografische groep vormt voor alle onderdelen van hun programma - niet alleen klassieke muziek. Dit suggereert dat het misschien niet (alleen) het klassieke muziekgenre is dat een jonger publiek tegenhoudt, maar dat er misschien andere factoren zijn. Eén respondent suggereerde bijvoorbeeld dat jongeren niet zozeer afgeschrikt worden door klassieke muziek zelf, maar meer door de traditionele setting waarin het gepresenteerd wordt. Een andere respondent suggereerde dat, in hun ervaring, jongere mensen het moeilijker vinden om tijd vrij te maken voor concerten vanwege hun drukke levensstijl en verschillende andere verantwoordelijkheden, waaronder de zorg voor kinderen en de noodzaak om tijd vrij te maken voor sport/beweging, etc.

Het bovenstaande antwoord, waarin gesproken wordt over 'jonge mensen' die voor kinderen zorgen, roept ook de vraag op wie in de ogen van onze respondenten meetelt als 'jonge mensen'. Terwijl sommige deelnemers specifiek een gebrek aan interesse van de 'jeugd', kinderen en tieners, vermeldden, leken anderen (zoals deze deelnemer) volwassenen tot middelbare leeftijd in dit kader op te nemen. De meeste anderen noemden 'jongeren' echter alleen in zeer vage termen, waardoor het onduidelijk is waar ze de parameters van deze leeftijdsgroep plaatsen. Bovendien varieerde ook de vraag wie als 'ouder' wordt beschouwd: één respondent noemde 60+, één 50+ en weer een ander 40+.

Maar leeftijd was niet het enige dat werd genoemd in verband met publieke (des)interesse in klassieke muziek. Respondenten van (jeugd/amateur/studenten) orkesten of met een connectie met muziekonderwijs zeiden dat de meeste belangstelling voor hun optredens afkomstig is van andere musici en muziekstudenten en van de ouders, familie en vrienden van de uitvoerende musici.

Een respondent zei dat, in hun ervaring, veel mensen een vooroordeel lijken te hebben tegen klassieke muziek, ongeacht hun leeftijd of achtergrond - met inbegrip van (amateur) musici uit andere genres (bijv. popkoördirigenten en jonge stedelijke musici) - en dat de meeste mensen tegenwoordig niet naar klassieke muziek luisteren, zelfs als ze het leuk vinden wanneer ze het horen. Een grote culturele ondersteuningsorganisatie gaf aan dat ze meer participatie hebben geconstateerd in de stad en minder in het meest landelijke deel van hun provincie, evenals onder lager opgeleide sociale groepen in het algemeen.

Interessant is dat op de vraag welke groepen geen interesse tonen in klassieke muziek, een paar respondenten, die zeer sterk gepositioneerd zijn binnen de klassieke muziekwereld, eerlijk zeiden dat ze eigenlijk niet weten wie ongeïnteresseerd is, omdat ze niet veel contact hebben met die mensen. Dit is op zich een interessant punt, omdat het laat zien hoe de klassieke muziek 'bubbel' een beetje los kan staan van de bredere samenleving.

3.3. Veranderingen in het werkveld in de afgelopen tien jaar

In antwoord op vraag 8 (*'In welke opzichten denkt u dat klassieke muziek in de regio de afgelopen tien jaar is veranderd?'*) waren er een paar observaties van de deelnemers aan de enquête die als positief geïnterpreteerd kunnen worden. Een daarvan was dat klassieke

musici/orkesten hun programma's lijken te diversifiëren (bijvoorbeeld door andere muziekgenres of kunstvormen toe te voegen) als ook de concert settings om de publieke belangstelling te behouden. Een andere respondent, die een klassiek muziekpodium/programmeur in een landelijk deel van Groningen vertegenwoordigt, zei dat ze de lat steeds hoger leggen door professionele ensembles uit te nodigen, omdat hun publiek niet langer tevreden is met minder.

Deze laatste opmerking kan positief worden opgevat vanuit het perspectief van het klassieke muziekveld, omdat het duidt op kwaliteitsontwikkeling, zelfs in gebieden ver van stedelijke centra. Aan de andere kant kunnen we beide ontwikkelingen echter ook negatiever opvatten in termen van de wanhoop die lijkt te heersen onder programmeurs van klassieke muziek om alles te doen wat ze kunnen om de publieke belangstelling en het aantal toeschouwers te behouden, omdat traditionele programma's en settings niet langer volstaan om een hedendaags publiek tevreden te stellen of aan te trekken. Het feit dat de landelijke locatie (een oude kerk die niet meer als zodanig wordt gebruikt) blijkbaar alleen lokaal publiek aantrekt door professionele ensembles uit te nodigen, zou ook kunnen wijzen op desinteresse van het publiek in meer lokale of amateurartiesten.

Omgekeerd zeiden andere deelnemers dat ze de afgelopen tien jaar niet veel veranderingen in het werkveld hadden opgemerkt. Eén persoon zei dat klassieke muziek misschien iets toegankelijker is geworden, maar dat deze veranderingen al voor het laatste decennium plaatsvonden. Twee anderen zeiden dat ze het gevoel hadden dat er helemaal niet zoveel veranderd was, en dat hetzelfde publiek dat toen geïnteresseerd was in klassieke muziek dat nog steeds is.

In een vergelijkbare trant merkt een respondent op dat het klassieke muziekveld nog meer geïsoleerd is geworden in zijn eigen bubbel en niet diegenen bereikt die er nog niet mee bezig zijn of er niet naar op zoek zijn. In termen van programmering merkte een respondent op dat er (in hun ervaring) heel weinig nieuwe klassieke muziek wordt gecomponeerd of beluisterd.

Andere deelnemers betreurden de negatieve effecten die de verslechtering van de openbare ondersteuningsstructuren (namelijk publieke financiering en educatie) hebben gehad op de programmering en publieksinteresse voor klassieke muziek in hun regio's. Twee respondenten uit plattelandssteden in de provincies Friesland en Groningen noemen dat er minder klassieke muziek wordt geprogrammeerd dan vroeger. De respondent uit Friesland schrijft dit toe aan verminderde financiering/subsidiemogelijkheden in hun provincie, maar merkt ook op dat de bezoekersaantallen zich nog steeds niet hebben hersteld sinds de pandemie. Twee Drentse respondenten benadrukten het uiteenvallen van de muziekscholen in de provincie als een belangrijke oorzaak van de afname in zowel vraag als aanbod.

Daarnaast stelt een van deze respondenten dat het tegenwoordig zo makkelijk is om digitaal muziek te maken dat het niet meer nodig is om een instrument te leren, wat er mogelijk toe bijdraagt dat minder jongeren instrumentale lessen nemen die hen zouden kunnen interesseren voor klassieke muziek.

3.4. Samenwerking

In antwoord op vragen 9 en 10 (*'Zijn er andere organisaties/musici in de regio waar u graag mee wilt samenwerken of verbinding mee wilt maken? Wie zijn zij?'* en *'Welke impact denkt u dat een dergelijke verbinding/samenwerking zou hebben op uw werk?'*) gaf de overgrote meerderheid van de respondenten aan geïnteresseerd te zijn in samenwerking met andere soortgelijke organisaties in hun regio en/of beschreef de bestaande samenwerkingsverbanden van hun organisatie. Uit hun antwoorden bleek over het algemeen de overtuiging dat dergelijke samenwerkingen voor beide partijen een versterkend effect kunnen hebben op gebieden als promotie, publieksbereik en het aanvragen/verkrijgen van culturele subsidies.

Slechts twee antwoorden weken af van deze trend. De eerste gaf enkel aan dat dergelijke samenwerkingsverbanden om praktische redenen (momenteel) niet relevant zijn voor de opdracht van hun organisatie. De andere gaf echter een interessant tegenovergestelde mening over hun relatie met andere, vergelijkbare organisaties in hun omgeving. Dit was een programmeur van klassieke concerten uit een kleine stad vlak bij de stad Groningen, die aangaf dat ze samenwerking met andere klassieke muziekorganisaties geen 'haalbare optie' vinden en dat zo'n samenwerking hen 'negatief' zou beïnvloeden, omdat ze deze organisaties als concurrentie zien. Volgens deze respondent (wiens organisatie zes klassieke concerten per jaar programmeert in een bepaalde zaal) is het aanbod van klassieke muziekprogrammeurs in hun omgeving groter dan de vraag van het publiek, dus hebben ze het gevoel dat ze allemaal 'in dezelfde vijver vissen'. Dit antwoord valt op door zijn tegenstrijdige benadering, in vergelijking met de andere antwoorden die in dit onderzoek zijn verzameld, en benadrukt het mogelijke probleem van een groter aanbod van klassieke concerten dan de behoefte van het publiek. Het zou de moeite waard kunnen zijn om te onderzoeken of dit te maken heeft met de locatie van een kleine plaats aan de rand van een stad, omdat het zou kunnen zijn dat het lokale publiek de neiging heeft om de stad te bezoeken voor hun culturele uitstapjes en minder aandacht besteden aan wat er dichterbij huis wordt aangeboden.

3.5. Wat kan eraan gedaan worden?

De vragen 11, 12, 13 en 14 gingen allemaal over de overkoepelende vraag wat er gedaan kan worden om het klassieke muziekveld in Noord-Nederland te verbeteren/versterken. Er werden verschillende interessante suggesties gedaan door de deelnemers.

Er werd gezegd dat culturele organisaties, om te overleven, zich meer zouden moeten richten op hun ondernemersvaardigheden, waaronder promotie, PR en het aanvragen van subsidies. Tegelijkertijd werd echter ook benadrukt dat culturele fondsen en subsidies in de

noordelijke regio's beter beschikbaar zouden moeten zijn¹¹ en ook beter beschikbaar voor jongere artiesten en organisaties. De subsidies die zich enkel richten op verlenging van reeds gevestigde, door de overheid gesteunde organisaties, verhinderen groei, vernieuwing en ontwikkeling. Ook stelde een respondent dat belanghebbenden meer aandacht en respect zouden moeten hebben voor lokale, regionale muziekactiviteiten in plaats van vooral grote, internationale namen te steunen.

Veel respondenten pleitten voor meer samenwerking en kennisdeling tussen (kleine en grote) muziek/culturele organisaties in de regio om elkaar te versterken en te ondersteunen. Er werd ook aanbevolen om dergelijke samenwerkingen te verbreden en meer verbindingen te leggen tussen het klassieke muziekveld en musici/organisaties van andere genres en/of het amateurveld.

Onderwijs was een ander onderwerp dat door een paar respondenten naar voren werd gebracht. Een respondent schreef dat 'jongere musici = jonger publiek' - met andere woorden, als je de interesse van het publiek in klassieke muziek wilt stimuleren, moet je investeren in muziekeducatie. In antwoord op de vraag hoe het Prins Claus Conservatorium de regio zou kunnen ondersteunen, suggereerde een respondent dat het Prins Claus Conservatorium als een knooppunt zou moeten fungeren en toegankelijker zou moeten worden in zijn programma's door niet alleen klassieke (en jazz) studies aan te bieden, maar ook 'hafabra' (brass/marching band), wereldmuziek en koormuziek. Opnieuw werd hier verwezen naar het amateurveld, met het verzoek aan het conservatorium om meer ondersteuning te bieden aan getalenteerde amateurmusici (hoewel onduidelijk was hoe ze deze ondersteuning precies voor ogen hadden). Bovendien werd gesuggereerd dat het conservatorium zich er meer op zou moeten richten om ervoor te zorgen dat hun studenten na hun afstuderen met succes het lokale werkveld kunnen betreden, zodat zowel lokale als internationale studenten meer geneigd zijn om hier te blijven en de regio te verrijken.

Tot slot herhaalden de respondenten dat het belangrijk is om klassieke concerten toegankelijker te maken voor het moderne publiek door hun concertprogramma's en settings te updaten om 'het beeld te veranderen dat klassieke muziek oud en moe is'. Het introduceren van meer cross-over genres werd hier opnieuw genoemd als een manier om concertprogramma's te moderniseren. Een andere vorm van toegankelijkheid - die van distributie - werd naar voren gebracht door een respondent uit een meer landelijk gebied, die pleitte voor meer (toegankelijke) concerten in de hele regio om het publiek in niet-stedelijke gebieden te stimuleren. Ze suggereerden dat het conservatorium hier een rol in zou kunnen spelen door hun studenten aan te moedigen vaker op te treden in kleine steden en dorpen en misschien mondelinge inleidingen in hun programma's op te nemen waarin ze hun passie voor wat ze doen uitleggen, met het idee dat dit meer interesse in klassieke muziek in deze gebieden zou kunnen stimuleren.

¹¹ Nationale fondsen in Nederland zijn over het algemeen meer verdeeld over de 'randsteden': Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht.

3.6. Feedback over de enquête

Voordat we de laatste hand legden aan onze enquêtevragen, stuurden we de oorspronkelijke versies (die we baseerden op de vragen uit de Britse onderzoeken, maar enigszins aanpasten om in onze lokale context te passen) naar een paar collega's om hun feedback te vragen over de formulering en het online formaat. Velen van hen gaven aan dat ze de vragen te breed/uitdagend vonden om te beantwoorden, dus we pasten de formulering aan en splitsten sommige vragen op in kleinere subvragen om ze wat duidelijker/makkelijker te maken voor onze deelnemers om te beantwoorden. We maakten het merendeel van de vragen ook facultatief zodat zelfs als een deelnemer een vraag (of meer) wilde overslaan, ze toch door konden gaan met het beantwoorden van de vragen die ze makkelijker vonden, in plaats van gewoon op te geven. Desondanks ontving onze uiteindelijke vragenlijst, zelfs na het maken van deze aanpassingen, nog steeds enkele negatieve opmerkingen van enkele respondenten die in dezelfde richting wezen.

Sommige respondenten begrepen sommige vragen niet helemaal of vonden ze te ruim om een duidelijk antwoord op te geven. In antwoord op vraag 6 begon één respondent met te zeggen dat hij "de vraag niet begreep", en een andere schreef "???"

Slechte vraag!" (hoewel beiden na deze opmerkingen een relevant antwoord gaven). Een andere deelnemer schreef bij vraag 7: "Bedoelt u welk publiek?" en beantwoordde vanaf dat moment geen vragen meer in de enquête, wat suggereert dat de onduidelijkheid van de vragen hen demotiveerde om door te gaan. Tot slot schreef een van de respondenten onder vraag 11: "Wat een ongebruikelijke enquête is dit, met vragen die zo ongelooflijk breed gesteld worden dat ik me afvraag wat je later met de gegevens kunt doen". Deze zelfde respondent gaf weliswaar volledige antwoorden op veel van de vragen, maar liet er ook heel wat open.

4. Stapstenen voor nadere verkenningen

Ondanks de methodologische beperkingen van het literatuur onderzoek en de vragenlijst, leveren de resultaten van dit onderzoek meerdere mogelijke wegen op voor verder onderzoek.

Ten eerste, wat betreft de praktijk en het onderwijs van musici, vallen ons **de duidelijk veranderende percepties en toepassingen van de term 'klassieke muziek'** op, en de **mogelijke implicaties hiervan voor professionele musici die klassiek geschoold zijn**. Specifieker, als hun praktijk als portfoliomusici de grenzen van genres en stijlen overschrijdt, hoe identificeren deze musici zichzelf dan en wat kenmerkt dan de kern van hun praktijk? Wat vormt dit postklassieke muziekveld?

Ten tweede, voor de regio Noord-Nederland en de specifieke missie van onze onderzoeksgroep om nieuwe rollen en benaderingen van musici in maatschappelijke

contexten te verkennen, is ook opmerkelijk **het grote aantal kleine tot middelgrote muziekpodia en programmeurs in de landelijke gebieden van Noord-Nederland**, die worden geleid door grassroots initiatieven en vaak vertrouwen op informeel contact en vrijwillige investeringen. Sommige van deze organisaties ontwikkelen nieuwe vormen van muzikaal engagement, waarin aspecten van educatie, presentatie, beleving en participatie samenkomen. Verder brachten de onderzoeksresultaten een aantal muziekpraktijken onder de aandacht die werken met **thema's van lokaliteit en plaatsgebondenheid**, waaronder aspecten van **landschap, lokale cultuur/erfgoed en participatie in lokale gemeenschappen**.

Dit tweede interessegebied is een onderwerp dat we verder zullen onderzoeken in ons [Sound Soils](#) project over landelijke muziekvelden.

5. Literatuur

Bisschop Boele, E. (2010) *Musicscape Groningen – Live!* Lectoraat Lifelong Learning in Music, Hanze University Groningen.

Bisschop Boele, E. (2013) *Musicking in Groningen. Towards a Grounded Theory of the Uses and Functions of Music in a Modern Western Society*. Dissertation submitted at the University of Göttingen, Germany.

Gaunt, H.; Duffy, C.; Coric, A.; Gonzalez Delgado, I.R.; Messas, L.; Pryimenko, O. & Sveidahl, H. (2021) Musicians as ‘Makers in Society’: A Conceptual Foundation for Contemporary Professional Higher Music Education. *Front. Psychol* (12). doi.org/10.3389/fpsyg.2021.713648

Hendriks, L. & Bisschop Boele, E. (2015) *Orkesten onder druk? Op zoek naar trends & ontwikkelingen in de HaFaBra-sector in Noord-Nederland*. Lectoraat Lifelong Learning in Music, Hanze University Groningen.

Kruis, I. & Bisschop Boele, E. (2022) *Inventarisatie Instrumentaal/Vocaal Muziekonderwijs Noord-Nederland*. Lectoraat Kunsteducatie, Hanze University Groningen.

Kruis, I. & Bisschop Boele, E. (2022) *Veranderende vormen. Inventarisatie Instrumentaal/Vocaal Muziekonderwijs Noord- en Oost-Nederland*. Lectoraat Kunsteducatie, Hanze University Groningen.

Noordhoff, I. (2022) *Ontaard Land. De strijd van een Groninger tegen de gasregenten*. Atlas Contact.

Taekema, R. (2023) *Rural Community Art and the External Artist Practitioner*. Lectoraat Music in Context, Hanze University Groningen.